

rein werkt, terwijl zedelijkheid geheel het leven omspant, mede in onze verhoudingen tot ons zelf, naar lichaam en ziel, en zoo ook tot de dierenwereld, en zelfs tot het stoffelijke. Willens en wetens vruchten te laten verrotten in den boomgaard of op den akker is zonde, niet omdat het recht dit niet gedooft, maar omdat zedelijke zin het veroordeelt. Het doorloopen van een practische rechtsschool kan opvoedend werken, maar brengt ons nooit, waar we zijn moeten. Voor Israel riep God zulk een rechtsschool in het leven, en legde op dit volk een tot in alle bijzonderheden indringende rechtsbedeeling, maar steeds met de ontzettende uitspraak erbij: „Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al wat geschreven is in het boek der wet, dat hij dit doe”. Een omzetting van alle zedelijk motief in rechtsverhouding, waaruit van zelf het stelsel der *werkheligheid* opkwam. Een stelsel waartegen in het Nieuwe Testament dan de saamtrekking van alle kracht op het *zedelijk* motief en op de heilige *intentie* gesteld werd, met als uitgangspunt het *geloof*, en dienovereenkomstig heel de wet is saamgetrokken in het liefdegebod. God liefhebben met heel het hart, met heel het verstand en alle krachten, en den naaste als uzelf.

Zoo is dan het *zedelijke*, in verband met het *vrome*, de eenig ware drijfveer van alle hoogere menschelijk leven, en vervult de afzonderlijke rechtsbedeeling slechts *hulpdienst*. Ware geen zondig element in onze menschenwereld ingeslopen, zoo had deze hulpdienst kunnen uitblijven. Vanzelf en louter uit inwendigen drang d. i. uit enkel zedelijk motief, zou dan de mensch tot in het uiterst denkbare punt, aan alle recht Gods voldaan hebben. Gelijk de Indiaan in Amerika in de *primitive woods* met zijn nog onbedorven oog klaar doorziet, wat terrein hij voor zich heeft, en hoe hij gaan moet, om niet te verdolen, zoo zou dan ook een iegelijk onzer den weg door het leven van zelf hebben gevonden. Van zelf staat in alles vast, hoe God wil, dat we ons in elk voorkomend geval gedragen zullen. Dit zou de onzondige mensch dan zonder feil doorzien hebben; en zonder het ook maar ooit anders te willen, zou hij 't alzoo hebben volbracht. Juist zooals de Christus 't van de liefde voor God uitsprak: „Met heel uw ziel, met heel uw hart, met heel uw verstand en met alle krachten”. Dit komt dus hierop neder, dat, buiten zonde gerekend, de intentie van het zedelijk motief het geheele terrein van het volledige recht zou dekken. Elk verschil in de uitwerking tusschen het rechtsmotief en het zedelijk motief ware dan